

Політичні підсумки року

Катерина Меркотан,
головний консультант
Українського центру політичного менеджменту

В грудні 2007 року Український центр політичного менеджменту провів „круглий стіл” „Політичні підсумки року”. В ньому взяли участь провідні українські політологи, соціологи, філософи, психологи, журналісти. Дискусія розгорнулася навколо таких питань: як можна прискорити політичні реформи в країні; як вирішити проблему протистояння гілок державної влади; як підвищити відповідальність парламенту і політичних партій перед суспільством; чи стане прогнозованою українська політика тощо.

Нижче подається короткий звіт про роботу „круглого столу”.

Засідання „круглого столу” відкрив Юрій Шайгородський, кандидат психологічних наук, президент Українського центру політичного менеджменту, головний редактор журналу „Політичний менеджмент”. Він, зокрема, зазначив: „2007 рік став роком протистояння політичних еліт, роком поразок і перемог, роком розвінчання певних політичних міфів, а саме: про створення союзу слов'янських держав, про швидке наближення України до членства в Європейському Союзі. Серед нових міфів – чемпіонат Євро-2012, яке об'єднає країну; ймовірність рівноправного партнерства з Росією – так само, як і з Європейським Союзом; так званий „Український прорив”, а також міф про те, що Верховна Рада України нового скликання зможе подолати політичну корупцію.

Розпочав дискусію Микола Михальченко, доктор філософських наук, член-кореспондент НАН України, президент Української академії політичних наук. На його думку, 2007 рік у політичному відношенні був „сірим”. В Україні спостерігається ціннісно-світоглядний розкол не за лінією „комунізм – антикомунізм”, як було ще недавно, а за лінією „східна – західна політична орієнтація”. Отже, Україна 2007 року політично змінилася. Тим часом, Україна залишається, як і раніше, нестабільною, світоглядно-ціннісно розколотою (майже 50/50 за даними останніх соціологічних досліджень). Вона не спромоглася вийти на новий рівень економічного зростання. Спостерігається занепад моралі. Свідчить про

це хоча б те, що суспільство схвалює добування грошей будь-якими засобами. Подією, яка вселяє оптимізм, стали позачергові парламентські вибори – вони зупинили процес перетворення України на олігархічну державу. Серед негативів – нездатність влади сприяти оновленню країни. Більшість суспільних суперечностей народжується не в площині громадянського суспільства, а на рівні гілок державної влади. Ще одним суттєвим негативним чинником стало зростання цін і девальвація гривні. Уповільнилося партійне будівництво. Виявилися живучими патронажні партії. Подальша партійна реструктуризація відбуватиметься, ймовірно, у зв'язку з наступними президентськими виборами. На українську політику впливатиме нова конфігурація влади в Росії (три центри влади – сильний Президент, сильний Голова уряду, сильна Державна дума – кожен з яких доводитиме, що саме він найсильніший). Для України такий варіант є не найкращим.

Едуард Афонін, доктор соціологічних наук, професор Національної академії державного управління при Президентові України, зацентрував увагу на різниці української і російської ментальності (інтуїтивний рівень). Хоча після 2004 року такі (соціетальні) відмінності майже зникають. Це пов'язується зі змінами в масовій свідомості, які свідчать про певний рівень розчарувань, з невиправданими очікуваннями від „помаранчевої революції”. Ми знову стаємо ніби радянськими, „універсальними”. Отже, якихось зовнішніх підстав для розколу немає. Зміни у масовій свідомості відбуваються лише за двома ознаками. Прогресують раціональна свідомість і соціальна активність громадян. І це відбувається на тлі соціальних змін. Люди готові до змін, однак відповідальність за їх реалізацію перекладають на „вождів”, політиків. Відтак йдеться про формування ознак схильності громадян до авторитаризму. В цих умовах політики мають бути обережними щодо проведення масових акцій із залученням великої кількості людей – можлива небезпека зіткнень. На думку вченого, варто виокремити три основні ризики розвитку українського суспільства: політичний, економічний і духовний. Якщо перший (зловживання політичними свободами) можна вважати, що Україна пододала, то економічний ризик дуже актуальний. Країна перебуває під владою великого капіталу, що спричиняє небезпеку зловживання економічною свободою представниками великого бізнесу. Подолати цей ризик можна через сприяння розвитку середнього класу. Актуальним лишається і духовний ризик, точніше – поширення в суспільстві бездуховності, аморальних проявів.

Максим Розумний, доктор політичних наук, завідувачий відділом стратегічного прогнозування Національного інституту стратегічних досліджень, вважає, що 2007 рік був характерний позиційним протистоянням. Дострокові парламентські вибори доводять лише одне: цей інструмент політичної боротьби український політикум вже опанував. Вчений зазначив, що такі негативні тенденції, як підвищення

цін, економічна нестабільність тощо, безпосередньо не залежать від волі окремих політиків. Вони об'єктивно логічні, а політичні інститути здебільш не встигають за цією логікою, відтак діють ситуаційно, несистемно. В результаті і виникає (чи поглиблюється) той ціннісний (чи світоглядний) розкол, про який говорить професор М. Михальченко. Крім того, відбувається дисбаланс у системі влади, у політичній системі в цілому, що ще більше поглиблює цей розкол.

Василь Базів, кандидат політичних наук, професор Відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна”, вважає, що визначною подією 2007 року стало святкування 16-ої річниці незалежності України. За підсумками року навряд чи можна сказати, що Україна – благополучна держава. Нині вона перебуває у стані кризи через використання двох моделей розвитку – модернізації і реставрації. Внаслідок цього країна нікуди не рухається. Через тупцювання на місці і виникають розколи – конфесійні, ідеологічні, соціальні тощо. Україна „паралізована” власною державою, політичною владою, політичною елітою. Криза в ній є системною. Це: криза конституційна з вкрай розмитим правовим полем; криза зовнішньополітична – Україна втрачає суверенітет і може зникнути з політичної карти світу; криза внутрішньополітична – правлячий клас нездатний реформувати країну відповідно до європейських стандартів, оскільки він не зацікавлений в такому реформуванні; криза соціальна – нездатність уряду створити належні соціальні умови в країні.

Валентин Якушик, доктор політичних наук, професор Національного університету „Києво-Могилянська академія”, схильний вважати, що в Україні ще триває революційний процес. 2004 року стався лише перший етап революції. Нині можна говорити про три революційні напрями: своєрідне поєднання національної і космополітичної революції, одним з аспектів якої є євроінтеграція; консервативна, пострадянська революція задля збереження традиційних цінностей, які не дозволяють прийняти сучасні тлумачення тодішніх процесів, а саме щодо радянської окупації, російської мови як іноземної тощо; духовна революція з розвитком плюралістичних її тенденцій.

Отже, революційні кроки – це інструментарій українського політичного процесу, який включає відхід від конституційних норм, дії, спрямовані на розкол державного апарату, виникнення двовладдя, маніпулювання судовою владою тощо. Найголовніше 2007 року – поглиблення дискредитації ідей правової держави і домінування у більшості ситуацій революційної логіки. Політична ситуація 2008 року буде такою ж конфліктогенною, як і в попередній період.

Андрій Єрмолаєв, президент Центру соціальних досліджень „Софія”, зазначив, що 2007 рік став роком політичної самотності України, роком політичних коливань. 2007 рік – рік остаточного вичерпання ресурсу сировинної моделі української економіки. Тому найближчим часом

парламентаріям доведеться визначати нову модель розвитку національної економіки, тобто відповісти на запитання, чи здатна сучасна політична еліта проектувати національний економічний простір. Сьогодні можна говорити про: 1) створення нової індустріальної моделі, для якої, на жаль, в Україні немає головного рушія – професійного управлінця; 2) завершення другого етапу українського евроромантизму (перший пов'язується з початком 1990-х років) – розвінчання міфу про Україну як необхідну складову Європи. Відтак з 2008 року українство має розпочати процес створення моделі свого подальшого розвитку без орієнтації на зовнішні зразки. Тут на нас можуть чигати певні ризики, але, з іншого боку, ми можемо засвідчити свою національну зрілість. 2007 року простежувалася фактична зміна поколінь як в політиці, так і в економіці. Нове покоління має поряд з позитивними якостями (модерністська свідомість, сучасна освіта тощо) і негативні (розчарування від політичних очікувань, цинічність тощо). Певний спадок 2007 року – загострення національного питання: можуть з'явитися нові виклики для суспільства у зв'язку з пожвавленням регіональних етнонаціональних осередків. Отже, формування нової економічної моделі, досягнення консенсусу політичних еліт, формування нового покоління політиків, проблеми національної ідентичності – все це певний іспит для влади, для політиків, складати який доведеться вже наступного року.

Валерій Кузьменко, кандидат економічних наук, заступник директора Інституту еволюційної економіки, звернув увагу колег на такий момент: 12 квітня 2007 року на сайті Інституту було оприлюднено прогноз на кінець року, за яким ключовою подією мало стати 1 грудня 2007 року. Цей прогноз було складено на підставі „основного закону часу” В. Хлебникова: „Мій основний закон часу: у часі відбувається негативний зсув через 3ⁿ днів і позитивний через 2ⁿ днів; події, дух часу стає зворотним через 3ⁿ днів і підсилює свої числа через 2ⁿ; між 22 грудня 1905, московським повстанням, і 13 березня 1917 минуло 2¹² днів; між завоюванням Сибіру 1581 року і поразкою Росії 25 лютого 1905 при Мукдені минуло 3¹⁰ + 3¹⁰ днів. Коли майбутнє стає завдяки цим викладкам прозорим, то втрачається відчуття часу, здається, що стоїш нерухомо на палубі передбачення майбутнього...”

Події, які відбуваються в сучасній Україні, не сприяють стабільності, швидше навпаки — провокують кризи. Це стосується і позачергових парламентських виборів, результати яких дають надію, але не впевненість щодо подолання кризових явищ в країні. Існує, зазначив вчений, небезпека посилення авторитарних тенденцій як у наступному, так і в найближчі 4 - 5 років.

Олена Ліщинська, кандидат психологічних наук, докторант Інституту соціальної та політичної психології АПН України, дотримується думки, що багато проблем, які проявилися 2007 року, були закладені у попередні періоди. Йдеться, насамперед, про недосконалість законодавчої системи України. Кожне нове скликання парламентарії суттєво змінювали

національне законодавство, яке лишається дуже суперечливим. А воно, тим часом, має бути системою строгих аксіом. Друга проблема – брак зворотного зв'язку між владою і громадськістю. Це дозволяє владі не виконувати обіцянок, які вони давали у передвиборчий період. 2008 року політична криза, криза „дорослішання” влади триватиме. Розпочата політична реформа не матиме успіху, оскільки вона не відповідає нашій політичній культурі, політичній ментальності (вона розрахована на громадянську культуру, а панує поки що підданська).

Валерій Тертичка, доктор наук з державного управління, професор Національної академії державного управління при Президентіві України, зазначив, що нині в Україні існують суттєві проблеми з формуванням державної політики. Одна з причин – скасування відповідного урядового комітету, брак навичок стратегічного планування. Вченими напрацьовано досить ефективні методики вироблення державної політики, але, на жаль, на практиці вони не застосовуються.

Валерій Бебик, доктор політичних наук, проректор Відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна”, вважає, що проблема конституційної реформи полягає у невідповідності політичної культури громадян змісту змін, що пропонуються для внесення до Основного Закону країни. Конституцію повинні писати політологи, окреслюючи політичну модель країни, а правники мають оформити цю модель нормативно. До цього процесу мають бути долучені й інші фахівці, наприклад, соціологи, психологи. Події 2007 року не викликали суттєвих змін в країні – йдеться, насамперед, про позачергові вибори. Не виключено, що в Україні відбудуться ще одні позачергові вибори, зокрема – президентські.

Олександр Радченко, кандидат наук з державного управління, доцент Харківського регіонального інституту Національної академії державного управління при Президентіві України, звернув увагу учасників круглого столу на три основні тенденції 2007 року: посилення ідеологічної невизначеності; формування двопартійної, точніше – 2,5 системи; формування популістського політичного режиму, або так званої дефектної демократії. Двопартійна система – це надбання багатьох розвинених країн. Але вона ефективна лише за умов світоглядної єдності, а не розколу. У нинішніх депутатів парламенту, насамперед у представників БЮТ і Партії регіонів, спостерігається ціннісне протистояння. Вони не прагнуть сісти за стіл переговорів. Цивілізована опозиція має, як правило, два дискурси – протистояння і узгодження. В наших політичних умовах спостерігається лише дискурс протистояння. А без процесу узгодження існує небезпека серйозних політичних конфліктів – аж до громадянської війни. Двопартійна система має привести до пакту еліт, що буде позитивом для подальшого політичного розвитку України. Але це, напевно, віддалена перспектива. Розкол країни маловірогідний. Ймовірним є пакт еліт на регіональному рівні.

Вадим Васютинський, доктор психологічних наук, завідуючий лабораторією Інституту соціальної та політичної психології АПН України, зазначив, що 2007 рік – це відтинок перетворень, що розпочалися приблизно 2004 року. За цей час українська масова свідомість змістилася від ультралівової до правої позиції. Українське суспільство має велику перевагу у порівнянні з російським і білоруським – воно поділене, не монолітне. Це дає надію на подальшу розбудову громадянського суспільства. 2007 року суспільство „переросло” владу. Зокрема, в питаннях стосовно корупції суспільство більш готове до її викриття, ніж влада. Якщо не будуть задіяні зовнішні політичні та фінансові сили, розколу в Україні не відбудеться. Більш того – такі тенденції послаблюються.

В дискусії також взяли участь Юрій Яковенко, доктор соціологічних наук, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Сергій Телешун, доктор політичних наук, професор Національної академії державного управління при Президентові України, Леонід Тупчієнко, кандидат філософських наук, професор Національного авіаційного університету, Василь Ткаченко, доктор історичних наук, член-кореспондент АПН України, радник Президії АПН України, Олег Траверсе, кандидат історичних наук, доцент Національного авіаційного університету, Лариса Івшина, головний редактор газети „День” та інші.

Матеріали „круглого столу” будуть оприлюднені у випуску № 12 збірника наукових праць „Сучасна українська політика: політики і політологи про неї”.